

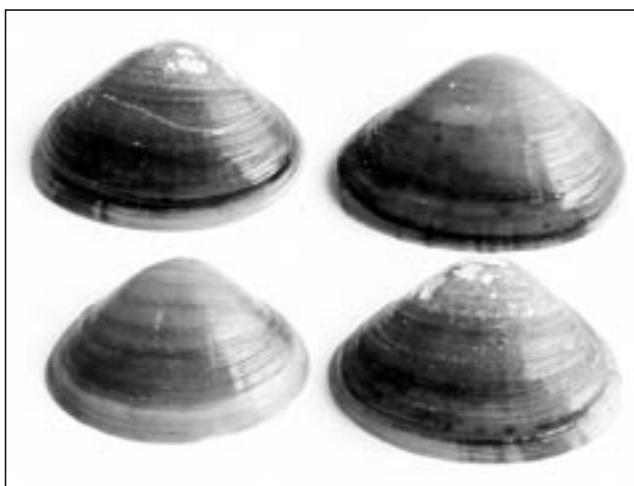

Vodní měkkýši (*Mollusca*) – nenápadní bezobratlí PP Hraniční meandry Odry

Jednou z méně nápadných skupin živočichů jsou beze sporu vodní měkkýši (*Mollusca*). Jedná se však o bioindikačně velmi významné vodní organismy, které mohou leccos napovědět o charakteru a kvalitě vodních biotopů (prostředí), jež jsou v přírodní památce Hraniční meandry Odry (dále jen Meandry) z hlediska ochrany přírody prioritní.

Průzkum zaměřený na vodní měkkýše byl uskutečněn během několika exkurzí v roce 2004 na řece Odře (především v protrženém meandru), potoku Bajcůvka a stojatých vodách (štěrkopískovna Malý Kališok, mrtvé rameno U loděnice a periodické tůnky). Sběr byl prováděn při pochůzkách okolo břehů (velcí mlži), prohlížením kamenů a submerzní vegetace, sedimenty byly kontrolovány pomocí kuchyňského sítka s velikostí ok cca 1 x 1 mm. Níže podáváme systematicky uspořádáný přehled všech zjištěných druhů.

Písečník novozélandský (*Potamopyrgus antipodarum*) z čeledi praménkovití (*Hydrobiidae*) je nepůvodním druhem naší malakofauny. Jedná se o velmi drobného plže, jehož početnost je však na některých mikrostanovištích velmi vysoká – utility mohou na dně tvořit téměř souvislou vrstvu. Vyskytuje se hojně v Odře. Nálezy zástupce točenkovitých (*Valvatidae*), točenky kulovité (*Valvata piscinalis*), jsou z hlediska faunistiky pozoruhodné, neboť se jedná o první nálezy na území Slezska a severní Moravy. Točenka byla nalezena v řece zatím v protrženém meandru a poblíž mrtvého ramene (blíže Mandák 2006).

Lastury okružanky říční (*Sphaerium rivicola*) z protrženého meandru, 9. 10. 2004 (Foto Martin Mandák)

Čeleď plovatkovití (*Lymnaeidae*) je zastoupena 4 relativně hojnými druhy. Uchatka široká (*Radix ampla*) je typickým obyvatelem větších nížinných toků – v Odře je poměrně běžná, její charakteristické jedince lze poměrně snadno určit podle doširoka

rozevřeného ústí ve tvaru ušního boltce. Uchatka nadmutá (*R. auricularia*) je jediným plžem, který byl zaznamenán na malakologicky „nehostinné“ lokalitě – Malém Kališoku. Tento druh byl také zjištěn v mrtvém rameni, stejně jako uchatka vejčitá (*R. ovata*) a jeden z nejznámějších a největších plžů – plovatka bahenní (*Lymnaea stagnalis*). Poslední ze zástupců čeledi je uchatka toulavá (*R. peregra*), která obývá periodicky vysychající biotopy – byla nalezena v loužích na nezpevněné cestě mezi Odrou a Velkým Kališokem. Jediným členem čeledi levatkovití je levatka ostrá (*Physella cf. acuta*) vyskytující se ve všech zkoumaných biotopech včetně potoka Bajcůvka. Stejně jako u písečníka jde o nepůvodní druh (část malakologů jej však považuje za evropský prvek).

Jedním z našich největších a obecně známých druhů plžů je robustní okružák ploský (*Planorbarius corneus*) z čeledi okružákovití (*Planorbidae*), jehož populace prosperuje v mrtvém rameni. Dalšími dvěma zástupci čeledi jsou terčovník vroubený (*Planorbis planorbis*), jakási menší a plošší „zmenšenina“ okružáka (také se vyskytuje v rameni), a svým tvarem bizarně vyhlížející plž proudných úseců Odry – kamomil říční (*Ancylus fluviatilis*) s ulitami ve tvaru frýgické čapky, kterého můžeme pozorovat v hojném počtu na svrchních stranách kamenů.

Z čeledi velevrubovití (*Unionidae*), tzv. „velkých“ mlžů, lze v řece, štěrkopískovně i mrtvém rameni narazit na jazykovitě protáhlé, nažloutle zbarvené lastury našeho nejběžnějšího velevrubu – v. malířského (*Unio pictorum*), který je však podle platné prováděcí vyhlášky k zákonu o ochraně přírody a krajiny řazen mezi kriticky ohrožené druhy. Na stejných lokalitách se vyskytují i oválnější, většinou nazelenale zbarvené lastury, které patří našemu nejhojnějšímu velkému mlži – škeble říční (*Anodonta anatina*). Pozorný návštěvník Meandrů může při troše štěstí mezi na břeh vyplavenými schránkami škeblí objevit i mnohem vzácnějšího zástupce – škeble rybničnou (*A. cygnea*). Prozatím byl tento taxon nalezen v mrtvém rameni a na dvou úsecích Odry (v řece se vitální populace pravděpodobně nachází jen v protrženém meandru). Jedná se o faunisticky velmi zajímavé nálezy (blíže viz Šuhaj & Mandák 2006). Odlišení od škeble říční je však poměrně obtížné a začínající zájemci o mlže by si měli své nálezy ověřit u některého ze zkušenějších malakologů. Škeble rybničná je stejně jako zmíněný velevrub zvláště chráněným druhem, konkrétně v kategorii silně ohrožených druhů.

Čeleď okružankovití (*Sphaeriidae*) je zastoupena dvěma relativně nápadnými druhy. Prvním z nich je okružanka rohovitá (*Sphaerium corneum* s. l.),

jež byla zjištěna v Odře od protrženého meandru až po soutok s Olzou a její výskyt v říčním toku lze hodnotit jako hojný. Naopak mnohem vzácnější je větší, převážně hnědě zbarvená a nápadně rýhovaná (na lasturkách o velikosti až 2 cm jsou zřetelně viditelná žebra) okružanka říční (*S. rivicola*), pro níž představují Meandry jedinou známou recentní lokalitu v povodí Odry na území ČR (nález z řeky Opavy je už 40 let starý). Ke stejné čeledi patří i poměrně vzácná okrouhllice rybničná (*Musculium lacustre*), která je podobná okružankám, rozeznáme ji však podle nápadně vystouplých vrcholů. Nalezena byla v mrtvém rameni.

Na území Meandrů byly při dosavadních výzkumech nalezeny jen dva druhy nejmenších mlžů – hrachovek rodu *Pisidium*. Ve většině případů se jedná o živočichy určitelné jen s jistými obtížemi – ke spolehlivé determinaci je zapotřebí silná lupa nebo mikroskop. V Meandrech byla tedy prozatím registrována hrachovka obrácená (*P. supinum*), jejíž nález lze interpretovat jako cenný přínos k faunistice druhu, jelikož je to teprve druhá lokalita ve Slezsku. Ačkoliv se vyskytuje především v tekoucích vodách (Beran 2002), nález byl učinen v mrtvém rameni. V řečišti Odry byl, i přes vynaložení značného úsilí, nalezen pouze jediný druh – hrachovka lesklá (*P. nitidum*).

Výše uvedený komentovaný přehled druhů přírodní památky Hraniční meandry Odry naznačuje, že tento již brzy zvláště chráněný „kout“ zachovalé přírody je cenným malakozoologickým územím

Slezska, přinejmenším z aspektu zajímavých nálezů ze skupiny vodních měkkýšů. Při prvních průzkumech zde bylo zjištěno celkem 19 druhů, z nichž 11 patří k plžům (*Gastropoda*) a 8 k mlžům (*Bivalvia*). Mezi hojnými se zde vyskytují i vzácné a ochranářsky významné druhy vodní malakoufauny.

Za revizi či determinaci obtížně určitelných druhů jsme zavázání RNDr. L. Beranovi, Ph.D., (Správa CHKO Kokořínsko v Mělníku).

Martin Mandák, Zdeněk Polášek

Literatura

- Beran L. 2002: Vodní měkkýši České republiky. Rozšíření a jeho změny, stanoviště, šíření, ohrožení a ochrana, červený seznam. Sbor. Přírodověd. Klubu Uherské Hradiště, Suppl. 10: 1–258.
- Mandák M. 2006: Točenka kulovitá *Valvata piscinalis* (O. F. Müller, 1774) a kružník malý *Gyraulus parvus* (Say, 1817) – nově nalezené druhy vodních měkkýšů (*Mollusca, Gastropoda*) ve Slezsku. Čas. Slez. Muz. Opava (A), 56: 70–72. ISSN 1211-3026
- Šuhaj J. & Mandák M. 2006: Doložené výskytu škeble rybničné *Anodonta cygnea* (*Bivalvia, Unionida*) z české a polské části Slezska a ze severní Moravy. Čas. Slez. Muz. Opava (A), 56: 59–69. ISSN 1211-3026

Vážky (*Odonata*) PP Hraniční meandry Odry – létající klenoty v říši hmyzu

Vážky (*Odonata*) mají většinou štíhlé, nezřídka velmi pestře zbarvené tělo. Jejich larvy žijí ve vodě a jsou obdobně jako imaga (dospělci) dravé. Dospělé vážky ožívují okolí vod od konce dubna do října, zvláště za teplého a slunečného počasí, které jim vyhovuje nejvíce. Za chladna, silného větru či deště se ukrývají v okolních porostech. Za soumraku létá pouze šídlo modré (*Aeshna cyanea*). Některé druhy jsou aktivní velmi krátce, jen dva až tři týdny, jako např. šídélko ozbrojené (*Coenagrion armatum*). Jiné vážky žijí 5–6 měsíců, šídlatka hnědá (*Sympetrum fusca*) a š. kroužkovaná (*S. annulata*) přezimují ve stádiu imaga a létají prakticky od konce července do poloviny června příštího roku. Jedinec tak může žít 9–10 měsíců (Hanel & Zelený 2000). Větší druhy vážek loví někteří ptáci, nejvíce vlha pestrá, menší, např. šídélka, se zase stávají potravou pro dravý hmyz, např. vos a sršňů.

Z čeledi motýlicovití (*Calopterygidae*) byly v PP Hraniční meandry Odry (dále jen Meandry) zjištěny oba naše druhy – motýlice lesklá (*Calopteryx splendens*) i m. obecná (*C. virgo*). Zvláště motýlice lesklá s překrásně modrými křídly se v Meandrech vyskytuje velmi hojně (Šuhaj 2002). Je druhem

Motýlice obecná (*Calopteryx virgo*) (Foto Jiří Šuhaj)